

09 Bornholms råstofindustrier har haft stor betydning for den danske industrihistorie med udvinding og bearbejdning af bl.a. granit, sandsten, kul, ler og kaolin. Øens mange brud og grave er enestående naturscenerier. Det er ikke vild natur, men menneskeskabte industrilandskaber.

FOLD HER

09 // BORNHOLMS RÅSTOFINDUSTRI

HJORTHS FABRIK
KRYSTALGADE 5
3700 RØNNE

[WWW.BORNHOLMS
MUSEER.DK/HJORTHS](http://WWW.BORNHOLMS
MUSEER.DK/HJORTHS)

FOLD HER

01 HJORTHS FABRIK, KRYSTALGADE 5, RØNNE

L. Hjorths Terracottafabrik blev grundlagt i 1859 og etablerede sig i Krystalgade i 1862, hvor de producerede vaser og figurer mv. af ler og stentøj. I 1865 havde Hjorth 10 ansatte, bl.a. en ung Holger Drachmann. Det gik godt og i 1871 rev Hjorth de oprindelige bygninger på grunden ned og opførte en toetages fabrik. Året efter købte han naboejendommen og indrettede butik i dens forhus. Ud til Krystalgade boede Hjorth og hans familie i den fine direktørbolig, bagved lå produktionsbygningerne. I drejerstuen på 1. sal i gården stod 11 drejeskiver, en ud for hvert vindue. Nedenunder var der lerbehandling og ovn. Fabrikken fik international succes og deltog i de store verdensudstillinger. Fra 1880 blev Hjorths varer solgt i de store varehuse i Paris, London og New York. I 1993 lukkede fabrikken men genåbnede som arbejdende museum i 1995.

02 STUBBETUERNE, KIG FRA SANKT KNUDS KIRKE

Siden 1824 er næsten 30 millioner tons sten blevet brudt, knust og fjernet fra dette 18 ha. store område. I dag er man nået ned til et bundniveau 53m under havoverfladen. Selve stenbruddet er dybt med skarpe, lodrette sider. I bunden er en smaragdgrøn vandflade. Mod nordøst bryder en stejl transportrampe bruddets stejle sider og forstærker indtrykket af effektiv minedrift.

03 KLIPPELØKKEN, ALMEGÅRDSVEJ

Dette 30m dybe brud er Bornholms ældste stenbrud. Granit er blevet brudt og tilhugget her siden middelalderen, men det blev først en industri i 1821. Det var kommandanten på Bornholm, oberst Poul Magnus Hoffmann (1778-1842), der tog initiativ til bruddet ved Klippeløkken. Rønnegrانيتten, der er den ældste og mest udbredte af de bornholmske granitter, er dannet i Prækambrium for ca. 1700 millioner år siden i forbindelse med en bjergkædedannelse. Det er en gråsort granit, der bl.a. består af 15 % mørke mineraler, herunder feldspat. Fra Klippeløkken kom bl.a. strømpillerne til Lillebæltsbroen og Knippelsbro i København.

04 HASLE KLINKER- OG CHAMOTTESTENFABRIK

Det enorme fabriks- og mineanlæg ved havet ligger nu spøgelsesagtig hen; delvist nedrevet, præget af hærværk med en usikker fremtid. Kulbrydningen ved Hasle begyndte i 1843, men den foregik ikke uden vanskeligheder, især fordi brydningen efterhånden kom under grundvandsspejlet. De tykke lerlag i undergrunden blev snart mere interessante. I 1860'erne blev det første teglværk bygget, og det blev siden til klinker- og chamottestefabrikken. I en lang årrække gik det fabrikken rigtig godt. Det er herfra Hovedbanegårdens Klinkegulv og Odenses gule klinkerfortove kommer. Men moden ændrede sig og i 1998 lukkede fabrikken. Kulturhistorisk og landskabeligt fremstår stedet som et gigantisk mindesmærke over en af Bornholms betydeligste industrivirksomheder.

05 MOSELØKKEN, MOSELØKKEVEJ 4, ALLINGE

I Moseløkkens granitbrud brydes det bornholmske urfjeld stadig, og samtidig rummer Moseløkken øens Stenbrudsmuseum. Også tidligere tiders granitbrydning præger mange steder naturen og har givet landskabet nogle helt specielle søer. Bornholms største sø Hammersøen er derimod skabt af naturen selv. Søen er 13m dyb, og skiller næsten Hammerknuden fra resten af øen. På kanten af stenbruddet står et hus „Moseløkkehus“, bygget af granitsorter fra hele øen. Gennem husets tidligere hoveddør kommer man ind i en udstilling, der viser Bornholms geologi, prøver på de forskellige granitter, et originalt huggeskur, gammelt værktøj og en plancheudstilling om stenindustriens historie og arbejdet i et stenbrud.

06 HAMMERKNUDEN, P-PLADSEN VED HAMMERSØVEJ/FYRVEJ I ALLINGE

Hammeren er en vældig granitknude, som hæver sig 82m over Østersøen og ved en sprækkedal er skilt fra resten af Bornholm. I bunden af sprækkedalen ligger øens største sø, Hammersøen. Hammerknuden er en rundklippe, formet af gletscherne i den sidste istid. På Hammeren brød man tidligere granit - et tysk firma begyndte i 1880'erne og anlagde også Hammerhavnen. I 1970 blev knuden fredet, og stenbrydningen ophørte - men sporene ses mange steder endnu

FOLD HER

FOLD HER

07 STENBRUDSGÅRDEN, STENBRUDSVEJ I NEXØ

Stenbrudsgården blev bygget 1759-1760. Den var indrettet med tre boliger til inspektøren, smedemesteren og stenhuggermesteren. Der har ikke altid været en landevej mellem gården og stenbruddet. Gården fremstår intakt og original i det ydre. I dag anvendes den ene halvdel af gårdens bygninger til forskningscenter, den anden halvdel bruges til udstillinger.

Frederiks Stenbrud har haft en omskiftelig skæbne. Stenbruddet åbnede i 1754, men allerede i 1770 blev arbejdsstyrken reduceret fra 50 til 20. Det var et problem for arbejderne, at der trængte vand ind i bruddet. Pumperne måtte ofte i brug. På landtangen mellem havet og stenbruddet blev der bygget en vindmølle, som skulle drive pumperne. På vindstille dage behøvedes 20-30 mand til pumpning, nemlig otte mand ad gangen døgnet rundt! I 1851 blev det solgt på auktion. I november 1872 gennembrød en stormflod dæmningen mellem stenbruddet og havet, og herefter lå bruddet hen til 1922, da man gik i gang med at pumpe vandet ud. Den nye produktion gik godt frem til 1957, da stoppede stenbruddet.

TJEK OGSÅ:

Bornholms Museum
Sct. Mortensgade 29
3700 · Rønne
www.bornholmsmuseum.dk/

Moseløkken Stenbrudsmuseum
Moseløkkevej 4
3770 Allinge
www.bornholmsmuseer.dk

Bornholms Cykelruter
www.bornholm.info/transport/cykel